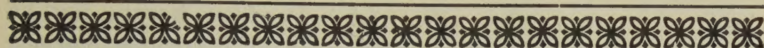
Gereformeerd Theologisch Tijdschrift.
Redactie-Adres: Prof. Dr T. HOEKSTRA te Kampen.
Aflevering 12. December 1934.

HET AUTEURSCHAP VAN HET BOEK DE PREDIKER

door

Ds. J. VAN RAALTE te Laar (Graafsch. Bentheim).

Er doet zich bij het Boek De Prediker, over welks auteurschap we thans enkele opmerkingen wenschen te maken, een eenigzins eigenaardig verschijnsel voor. Men kan dat Boek nl. op tweeërlei wijze lezen, en zal het daarbij ook met een geheel verschillend oog bezien.

Men kan het lezen als eenvoudig Bijbellezer, zonder hoegenaamd eenige theologische vakkennis, en ook als theoloog, toegerust met al het materiaal, dat de schouders van den godgeleerde onzer dagen nu eenmaal torsen moeten, en waarbij deze maar al te zeer kennis maakt met de waarheid van het gezegde van hem, die zich in dit Boek aanduidt met den mysterieuzen naam *Qohelet:* Wie de wetenschap vermeerdert, vermeerdert smart; (1 : 18b).

Blijven we eerst maar eens bij dat eerstgenoemde geval: Laat een eenvoudig Bijbellezer dat Boek eens lezen; oplettend, rustig en met aandacht; zeg hem van te voren, dat ge na het lezen gaarne van hem weten wilt, wie naar zijn meening de auteur van het Boek is. Dan is het tien tegen één — misschien wel honderd tegen één — of hij heeft bij het lezen van de eerste verzen zijn conclusie al getrokken, en denkt bij zichzelf: Dat is Salomo! Salomo, de zoon van David, de koning te Jeruzalem! Al lezende en verder komende zal hij in die meening worden gesterkt, wanneer hij leest van din-

gen, die op Salomo en zijn tijd kunnen worden toegepast — dingen, die ook inderdaad zoo zijn bedoeld, bv., wanneer hij leest van den rijkdom, dien (de) Prediker bezat; dat hij grooter was, dan allen, die voor hem te Jeruzalem geweest zijn; van zijn huizen, wijngaarden, lusthoven, vijvers, knechten en maagden, zilver en goud (2 : 4—9). Nog vaster zal die meening worden, wanneer daarbij ook over de wijsheid van dien Prediker besproken wordt (1 : 16 vv.; 2 : 9), en hij daarbij merkt, dat het Boek een zekere overeenkomst heeft met een ander Boek, dat ook op naam van Salomo staat, nl. de Spreuken, al is er ook wel weer onderscheid te ontdekken. Wanneer hij dan aan het einde nog eens weer leest, dat die Prediker de man is, die „vele spreuken in orde gesteld heeft" (12 : 9), dan is hij ten slotte tot de vaste overtuiging gekomen: Die schrijver, die zijn naam wel aanduidt met den naam van Prediker, kán niemand anders wezen, dan Salomo! De gedachte aan de mogelijkheid, dat het een ander zou kunnen zijn, zal zelfs niet meer bij hem opkomen. Hij zal ook, wanneer ge hem de vraag stelt, of hij hier of daar geen aanwijzingen heeft gevonden, dat het ook een ander zou kúnnen zijn, hoogstwaarschijnlijk geen enkel punt weten op te noemen.

Zoo is zijn indruk. We beweren op het oogenblik niet, dat zulk een indruk betreffende het auteurschap eenige bindende kracht zou hebben. Wel willen we echter op het feit als zoodanig wijzen. Want zoo zal zonder twijfel elk eenvoudig Bijbellezer, die als ongeschoolde geloovig tegenover de Schrift staat, oordeelen.

* * *

Heel anders wordt het echter dadelijk, wanneer de geschoolde theoloog datzelfde Boek onder oogen krijgt, en het gaat lezen met gebruikmaking van de hem ten dienste staande hulpmiddelen. Dan moeten we er dadelijk al rekening mee houden, dat die zulk een Boek leest met een heel ander oog, dan de ongeschoolde, ook dan, wanneer hij er als

Schrift-geloovige tegenover staat. Hij leest het direct veel meer critisch.

Dat is niet af te keuren.

Dat is een geheel natuurlijk verschijnsel. Als beoefenaar der wetenschap is het zijn roeping om ook de regels der wetenschap in acht te nemen en de dingen zooveel mogelijk zuiver te onderscheiden. Dat is één der eerste dingen van de wetenschap, die ook bij de theologische wetenschap niet opzij gezet mogen worden. Alleen houde men in het oog, dat wetenschap en criticisme twee dingen zijn, die al heel weinig met elkaar te doen hebben, hoezeer de wetenschap ook critisch is en wezen moet. Geheel ten onrechte staat in onze dagen menigeen op een subjectivistisch critisch standpunt, dat wetenschappelijk heet, omdat het critisch is, en toch niet waarachtig wetenschappelijk.

Wanneer dus de theoloog met zijn vakkennis met het Boek Qohelet in aanraking komt, en het leest met gebruikmaking van zijn hulpmiddelen — dat wil in dit geval zeggen : de kennis der Hebreeuwsche taal — dan is het geen wonder, dat hij er dadelijk een heel anderen kijk op krijgt, dan hij, dien men wel eens aanduidt met den minder schoonen naam van „leek". En indien deze laatste hem zegt, dat naar zijn meening Salomo de auteur wezen moet, dan zal het tweede woord, dat hij leest, al dadelijk een bedenking tegen die stelling doen opkomen : het woord Qohelet ; en hij zal opmerken, dat het gebruik van het participium femininum als aanduiding van den drager van een eigenschap of van een persoon, die een beroep uitoefent, in die dagen nog geen gewoonte was, maar in veel later tijd is opgekomen, zoo om den tijd van Ezra of Nehemia, in of na de Ballingschap (cf. bv. Neh. 7 : 57).

Hem zal ook opvallen, wanneer in het derde vers de eerste de beste nota relationis niet de oude (of tenminste veel gebruikte) is, maar de (naar men in den regel beweert) de jongere vorm. Nog meer zal het hem treffen, dat deze en ook de meer gewone vorm van de nota relationis (beide vormen ko-

men er in voor) niet enkel maar relatieve beteekenis heeft, doch herhaaldelijk als voegwoord wordt gebruikt, wat ook al weer als een verschijnsel gequalificeerd wordt, dat met name in lateren tijd voorkomt. Zoo gaat het voort. De godgeleerde zal hier bijzonder op het terrein van de taal van het Boek een groot aantal gegevens aantreffen, die de vraag bij hem doen rijzen, of het inderdaad wel door Salomo geschreven zijn kàn.

* * *

We noemen dit verschil in beschouwing bij wijze van inleiding ; dit verschil van opvatting bij een eenvoudigen Bijbellezer en den godgeleerde met zijn talenkennis, omdat de vraag naar het auteurschap van het Boek De Prediker, gelijk die in de geschiedenis naar voren gebracht, en thans nog aan de orde is, in *wezen* wordt beheerscht door de kwestie der *taal*. Er zijn ook wel andere argumenten naar voren gebracht, maar die hebben feitelijk den doorslag niet gegeven ; dat heeft de taal van het Boek gedaan.

* * *

Hoe staat het nu met de opvattingen aangaande het auteurschap van Qohelet ? Wanneer we daar nader op ingaan, dan komen we op een terrein, dat betrekkelijk algemeen als bekend mag worden verondersteld, om welke reden we ook slechts de hoofdzaken naar voren brengen.

Reeds van zeer oude tijden af was de algemeene gedachte, dat Salomo de schrijver van het Boek was. Daaraan heeft men eeuwen lang vast gehouden, zonder dat men ook maar merkt, dat er hier of daar iemand geweest is — voorzoover we hebben kunnen nagaan — die op de gedachte gekomen is, dat Salomo de auteur niet zou kunnen zijn. Wel heeft men het opmerkelijk gevonden, dat de naam van Salomo niet wordt genoemd, en in plaats daarvan de naam Qohelet gebruikt wordt door den auteur, en men heeft van ouds ook reeds naar de reden daarvan gezocht. Zoo is ook de Jood-

sche legende ontstaan, dat Salomo in den lateren tijd van zijn leven om zijn zonde door God van den troon verdreven werd ; dat een Engel, wiens gelaatsuitdrukking volkomen met die van Salomo overeenkwam, zijn plaats ingenomen heeft, en dat de voormalige koning toen door de straten van Judah's steden en Kanaans dreven kruiste, uitroepend: „Ik ben Qohelet, wiens naam vroeger Salomo was, die koning was over Israël in Jeruzalem". Salomo en Qohelet werden volkomen geïdentificeerd. Nog in 1784 kon van der Palm in zijn dissertatie over Ecclesiastes schrijven : Communis plerumque tam veterum, quam recentiorum sententia fert, Ecclesiasten a Salomone, cuius tamquam auctoris nomen in fronte libri comparet, vere profectum esse ; wat vrij vertaald zeggen wil : Het algemeen gevoelen van de meesten, zoowel ouderen als nieuweren is, dat Ecclesiastes van Salomo, wiens naam als van den auteur aan het begin van het Boek verschijnt, inderdaad heenkomt.

Hij voegt er echter aan toe, dat „pauci", zooals Grotius, meenen, dat het Boek uit lateren tijd stammen moet. Toen was het dus nog communis opinio, dat Salomo en Qohelet dezelfde persoon was, en dat Salomo dien naam als een schuilnaam of ook anderszins aangenomen had, maar dat hij dan toch de auteur was.

* * *

Het behoeft ons geenszins te verwonderen, dat daarin een groote verandering gekomen is onder invloed van de zoogenaamde „Hoogere Critiek", die er immers toch een zeker behagen in had, om het ontstaan van de Bijbelboeken voor het meerendeel naar een veel latere periode te plaatsen, dan tot nu toe aangenomen was, en de prophetae posteriores voor een deel tot priores maakte. Dat was toen een wetenschappelijke revolutie, die algemeen heeft doorgewerkt. Nu is men met name in den lateren tijd, daarop voor een deel wel weer teruggekomen, en men schijnt zich nog steeds op den terugweg te bevinden — sommigen zelfs in zulk een graad, dat het

bedenkelijke vormen aanneemt — maar over het geheel genomen houdt men aan het principe der Wellhauseniaansche idee vast, en staat nog op hetzelfde standpunt.

Begrijpelijkerwijze moest Qohelet het toen ook ontgelden. Men ging van de onderstelling uit, dat op enkele uitzonderingen na, de Schriften van het Oude Testament van veel later datum waren, dan men tot dien tijd goedgeloovig aangenomen had. Toen dat schema zoo ongeveer vaststond, ging men in overeenstemming daarmee ook aan het construeeren van de geschiedenis ! van de Hebreeuwsche taal, en toen bleek het vooral, dat het Boek Qohelet taalkundig behooren moest tot de meest recente geschriften van het Oude Testament ; men kan bij de verschillende critici een keuze doen uit de jaren 400 tot 4 voor Christus. „Vielleicht — merkt niet geheel ten onrechte Rupprecht op — taucht noch ein neuer Hypothetiker auf, der es in die Zeit des untergehenden Jerusalem 70 n. Chr. oder später setzt als neue Jeremiade eines Juden". (E. Rupprecht : Einleitung S. 386).

Bekend is, hoe tegen die critiek te zijner tijd door mannen als Hävernick, Hengstenberg en C. F. Keil met bewonderenswaardigen geloofsmoed, en met gebruikmaking van degelijk wetenschappelijk materiaal is gestreden en de critiek daarbij menige veer heeft moeten laten en in haar voosheid is ten toon gesteld, al werden deze strijders dan ook dompers, dwepers, fanatici, e. d. geheeten.

Opmerkelijk is het echter, dat deze inderdaad Schriftgeloovige geleerden inzake het auteurschap van het Boek De Prediker zich aan de zijde van de critici hebben geschaard en in principe hun argumenten dienaangaande als juist hebben aanvaard. Zoo werd, op enkele uitzonderingen na, door de mannen van het vak aangenomen, dat de Prediker niet van Salomo en uit Salomo's tijd is, maar van een veel lateren auteur, die ons overigens onbekend is.

Bijzonder interesseert het ons, welke positie de speciaal Gereformeerde Theologen hier hebben ingenomen. En dan

zien we ongeveer hetzelfde verschijnsel ; alleen met wat trager gang en meer terughoudendheid, en ook met wat meer uitzonderingen. Het spreekt, naar wat we reeds opgemerkt hebben, vanzelf, dat de ouderen alle aannemen, dat Salomo de auteur is. *Calvijn* noemt in zijn geschriften herhaaldelijk Salomo den auteur van De Prediker ; als voorbeeld nemen we een citaat uit een zijner preeken over Deuteronomium ; daar zegt hij ergens : Comme Salomon le monstre en son Ecclesiaste. Evenzoo noemt Bullinger de Prediker het Boek van „den allerwijsten Koning Salomo" (Huysboek fol. 176). Dezelfde meening heeft Gomarus, die er van zegt : Quem, post omnium experientiam, (Salomo) iam senex conscripsit ; (Opera omnia 612). Zoo is ook de gedachte van de Statenvertalers en van Cartwright in zijn korte verklaring van het Boek de Prediker ongeveer 1700 uitgegeven. Bonnet en van der Palm denken er niet anders over. Het eenigszins vrije standpunt tusschen die allen van Hugo Grotius behoeft ons niet al te zeer te verwonderen ; dat lag in zijn richting. Veel publicaties schijnen er overigens na van der Palm van Gereformeerde zijde niet verschenen te zijn.

Toen is de groote omwenteling gekomen, en dan hooren we eindelijk, na dien grooten storm, in den allerlaatsten tijd ook weer enkele stemmen opgaan van Gereformeerde zijde, over het auteurschap van de Prediker, en dan blijkt het, dat bij sommigen, bepaald bij de vakgeleerden, de meening is gewijzigd, en dat die voor het meerendeel op het standpunt van Keil c.s. staan, al hebben ze zich allen nog niet laten hooren. Het zijn nog maar enkele stemmen. Bijzonder op het terrein onzer Kerken heeft over het auteurschap van De Prediker zich uitgelaten Prof. Aalders in de Encyclopaedie, en in een rede Prof. Schilder, welke laatste vooral met groote scherpzinnigheid de onhoudbaarheid van het Salomonisch auteurschap van het Boek heeft betoogd, en daarbij tegelijk ook nieuwe perspectieven heeft geopend, wat overigens nog niemand heeft gedaan, en — dat mag er wel bijgevoegd worden — ook heel moeilijk is ! — We willen hier,

al valt dat eigenlijk buiten ons bestek, toch even de meening van Prof. Schilder, (toen we hem hoorden over dit onderwerp formeel nog niet meer dan Ds Schilder) weergeven. Het is ons niet gebleken, dat zijn meening sinds is gewijzigd. Dan is zijn voorstelling de volgende:

Het Boek is geschreven ongeveer in den tijd van 375—350 voor Christus; het bewijsmateriaal daarvoor is bij hem hetzelfde, als bij de anderen die het Boek in een latere periode plaatsen, dan Salomo. De schrijver van het Boek worstelt met problemen, waarvoor hij geen oplossing vinden kan; problemen van hem zelf en van heel de Joodsche natie, en het blijkt dan, dat hij aan het zoeken is naar iemand, die op al die vragen een antwoord zal kunnen geven; m. a. w.: naar den Messias! De Prediker hoort heel de natuur hijgen naar de komst van den Verlosser, en hij zelf hijgt mee. En die Verlosser, Dien hij verwacht, zal in staat zijn om de oplossing te geven van het leven in den cirkelgang der wereld. In verband met die opvatting neigt hij er toe — zoo we ons wel herinneren — om aan te nemen, dat dit Boek het laatst geschrevene is van al de Boeken des Ouden Testaments; het Boek met de groote vraag naar den Messias!

Daarentegen houdt Prof. Berkhof aan de Theologische School der Chr. Geref. Kerken in Noord-Amerika in zijn officieele dictaten vast aan de traditioneele opvatting; Raven plaatst zich echter aan de zijde van Hengstenberg. De meening van Prof. Gemser uit Zuid-Afrika is ons oogenblikkelijk niet bekend; Ridderbos en Noordtzij hebben zich, voorzoover ons bekend, er nog niet over uitgelaten. Overigens is onze indruk, dat onder de theologen in de Gereformeerde Kerken in het algemeen nog veel aan de oude traditie wordt vastgehouden. Ook Prof. Böhl Sr. heeft het Salomonisch auteurschap verdedigd.

Van niet-Gereformeerde zijde zijn als verdedigers van het Salomonisch auteurschap nog te noemen Hahn, Hölemann, Adolf Zahn en Greve, terwijl nog bijzonder is te noemen de bekende Eduard Rupprecht, die in zijn ouderdom nog met

jeugdig vuur voor de waarheid der Heilige Schrift en de zg. „echtheid" der Bijbelboeken in het algemeen, maar ook voor het Salomonisch auteurschap van het Boek De Prediker in de bres getreden is, al staat hij daarbij ook op een eenzamen post en heeft, volgens zijn eigen getuigenis haast geen andere medestanders, dan de „Rabbinen... samt sämtlichen älteren Theologen, die alle keine Schwachköpfe waren."

* * *

Staan de verhoudingen derhalve zoo, dan komen we thans tot de vraag, welke gronden men meent te hebben, waarop men gemeend heeft, het Salomonisch auteurschap van De Prediker te moeten bestrijden. Daarbij kan dadelijk opgemerkt worden, dat met verloop van tijd sedert van der Palm zoowel in het voor en tegen van het Salomonisch auteurschap weinig nieuwe gezichtspunten naar voren gekomen zijn. Maar de gronden tegen het Salomonisch auteurschap aangevoerd, zijn niet weinige.

Als eerste noemen we het reeds vermelde argument van de taal van het Boek. Dat is het voornaamste, zoodat S. G. Green opmerkt: The evidence of language alone seems decísive (Bible Handbook 590). Een taal toch leeft, en maakt een geschiedenis door, en de Hebreeuwsche maakt daarop geen uitzondering. Men heeft er dan ook op gewezen, dat de Hebreeuwsche taal geleidelijk den invloed heeft ondergaan van het Arameesch ; hoe verder men komt, hoe sterker die invloed is geworden, en nu is in geen enkel Boek het Arameiseerend karakter zoo sterk, als juist in de Prediker. Wel zijn er enkele Boeken, waar Arameesche gedeelten in voorkomen, vooral in Daniël, maar dat is iets anders ; dat is geen Arameiseering van de Hebreeuwsche taal, maar gebruikmaking van een andere. Onder het Arameiseeren van de Hebreeuwsche taal verstaat men het indringen van Arameismen *in die taal*. Hier is het Arameiseerend karakter, gelijk men dat noemt, zeer opvallend. Dat ziet men dadelijk, wanneer men enkele verzen leest. We hebben in het Boek de Prediker een ander taalcachet, dan bv. in Ge-

nesis. „Wanneer — zoo heeft Delitzsch opgemerkt — het Boek de Prediker is geschreven in den tijd van Salomo, dan heeft de Hebreeuwsche taal geen geschiedenis gehad".

* * *

Daarnaast worden nog veel andere gronden aangevoerd. Zoo de in het Boek geschilderde toestanden, die voor een groot gedeelte onmogelijk uit den tijd van Salomo kunnen zijn.

Neem maar eens de er in geteekende misstanden.

Gaan we de Schrift na, dan blijkt het toch, dat de tijd van Salomo's regeering gekenmerkt werd door bloei en welvaart, en niet minder door een groote geestelijke vooruitgang; of wil men dan niet zeggen van „geestelijke", dan toch zeker van vooruitgang in het godsdienstige leven. Salomo heeft den Tempel des HEEREN gebouwd en nieuw ingericht, en den dienst van God geheel nieuw georganiseerd, en er om zoo te zeggen alles aan ten koste gelegd!

Daarbij was de regeering van Salomo ook in economisch opzicht een gouden eeuw, die in de Schrift boven alle andere wordt geroemd! De tijd, waarin alleen het goud nog waarde had, en het zilver voor niets geacht werd; 2 Kron. 9!

Vergelijk daarmee nu eens de gegevens van het Boek de Prediker! Hoor dien schrijver eens over de blijken van godsvrucht uit zijne dagen! Ze schijnt nauwelijks te bestaan. Maar wel heeft hij het over afval en goddeloosheid! Over de tranen der verdrukten, die geen trooster hadden; (4 : 1); over het heerschen van den eenen mensch over den anderen hem ten kwade; (8 : 9); dat het hart der menschen in hen vol is om kwaad te doen; (8 : 11), en vol boosheid (9 : 3); hij heeft het over onrechtvaardigen en goddeloozen en zondaren......!

En Salomo's tijd was een tijd van gezag en recht! Dat blijkt genoegzaam uit het eene, bekende feit, toen die twee vrouwen bij den koning kwamen met hun kinderen! „Heel Israël hoorde dat oordeel, dat de koning geoordeeld had, en

vreesde voor zijn aangezicht; want zij zagen, dat de wijsheid Gods in hem was om recht te doen!" (1 Kon. 3 : 28). De koning had aanzien en ontzag.

Maar toen Qohelet leefde? Toen was het een tijd van anarchie en revolutie! Een tijd, dat koningen te voet gaan als knechten op aarde, en knechten te paard zitten! Een tijd, waarin men waarschuwen moet om geen vloekwoord tegen den koning in den mond te nemen! (10 : 6, 7, 20).

En het was een tijd, waarin het recht werd verkracht; de arme werd onderdrukt en het gericht beroofd (5 : 7). Wanneer Salomo zooiets geschreven had, dan zou hij zich daar wel anders over uitgelaten hebben! En dan had hij daarover geen klacht moeten schrijven, maar handelen; wanneer er goddeloosheid was ter plaatse des gerichts, en de tranen der verdrukten, en de koning doet wat hij wil, dan kan dat niet uit Salomo's tijd wezen, en nog veel minder door hem zelf geschreven zijn; (3 : 16; 4 : 1; 8 : 3). Dat is ondenkbaar!

En zou een man als Salomo, die de wijsheid van God als zulk een schoone gave ontvangen had op zijn innige bede, daarover kunnen schrijven als hier gebeurt, en die gave Gods ijdelheid noemen? (1 : 15, 18, 19; 2 : 14—17).

Dat spreekt alles tegen Salomo als auteur!

* * *

We zijn er nog niet!

Er komen uitdrukkingen in het Boek voor, waarop men het Salomonisch auteurschap heeft gebouwd. Maar men had daarvoor geen slechtere kunnen kiezen. Die toonen juist aan, dat Salomo niet de auteur wezen kan.

Zeker, in het eerste vers noemt de schrijver zich Qohelet, den zoon van David, den koning te Jeruzalem. Maar de naam Salomo wordt niet genoemd; dat is al opmerkelijk. Maar dan moet ge eens enkele verzen verder lezen! Daar zou dan Salomo, die tot zijn dood koning over Israël geweest is, zeggen: Ik *wàs* koning te Jeruzalem! Is het niet de ongerijmdheid zelf, dat Salomo zoo schrijven zou? Dat kan wel een

uit den rol vallen wezen van een later auteur, maar geen woord van Salomo in hoogst eigen persoon.

Daar komt nog een tweede geval bij.

In 1 : 16 en 2 : 9 spreekt de auteur van „*Allen*, die voor mij te Jeruzalem geweest zijn". Dat spreekt even sterk tegen Salomo! Want wie regeerden er te Jeruzalem vóór hem? Wie waren die „allen"? Dat was één enkel vorst — David! En daarom kon Salomo, die de tweede was, dat onmogelijk schrijven.

* * *

Op geheel ander terrein liggen weer de bezwaren, die men ontleent aan het karakter van het Boek. Het past niet bij den „geest" van Salomo. De doorloopende gedachte is: IJdelheid der ijdelheden, alles is ijdelheid. Dat past wel in een tijd, toen de heerlijkheid van Israël in het niet was verzonken, maar niet in de gouden eeuw.

En de er in voorkomende filosofische termen waren in Salomo's dagen in Israël nog onbekend!

De door de ouden meest aangenomen onderstelling, dat het een soort schuldbekentenis van Salomo wezen zou na zijn zondig leven, kan ook niet opgaan, want van de eigenlijke zonde van Salomo, het nemen van vreemde vrouwen en het dienen van afgoden, wordt met geen woord gerept. „Het zou geen eerlijke boete zijn, wanneer het Boek van Salomo was" (K. S.).

* * *

Er zijn nog enkele dingen meer, die we nu niet uitvoerig nagaan. Zoo zouden met de „landschappen" (2 : 8; 5 : 7), slechts de latere satrapieën van het Perzische rijk bedoeld kunnen wezen.

De naam Qohelet zou ook niet op een persoon wijzen, maar een zaak, nl. de wijsheid aanduiden, die dan sprekend ingevoerd wordt.

Als indirect argument noemen we ten slotte ook nog het

door Prof. Schilder aangevoerde, dat we er bij winnen, wanneer we aannemen, dat Salomo de auteur niet is, omdat dan het Boek zou willen laten zien, dat we bij Salomo met al zijn wijsheid toch niet terecht kunnen en den Meerdere dan Salomo, nl. Christus, noodig hebben voor de oplossing van de wereldraadselen.

* * *

Wanneer men nu op die wijze het Salomonisch auteurschap afwijst, wie is dan de auteur geweest, of welke gedachte heeft men daarover ? We kunnen slechts een greep doen. Graetz, die aanneemt, dat het Boek geschreven is omstreeks het begin der Christelijke jaartelling, meende, dat Qohelet een spotnaam was voor koning Herodes den grooten. In het algemeen staan de meesten echter aan de zijde van Kamenetzky, die in een artikel over Das Qoheleträtsel in het Zeitschrift für die alt-testamentliche Wissenschaft 1914 van dien naam Qohelet zegt : „dass derselbe — trotz mancher neuern Aufstellung — den König Salomo bezeichnet, ist sicher." Gewoonlijk neemt men dan aan, dat de schrijver Salomo om de een of andere reden sprekend invoert.

Waarom ?

Van moderne zijde heet het : Om zijn geschrift meer gezag bij te zetten ! Dat is voor ons en voor elk, die het Boek als Heilige Schrift aanvaardt, onaannemelijk. Immers, dan zou het een geschrift zijn, dat zijn autoriteit niet afleidde uit God, maar in den mensch zocht.

Daarom is van Schriftgeloovige zijde de gedachte geopperd, dat we te doen zouden hebben met een discipel (in geestelijken zin) van Salomo, die in zijne dagen den vroegeren koning sprekend laat optreden om te toonen, dat we in den grond der zaak aan de wijsheid van Salomo niet genoeg hebben om de problemen van het menschelijke leven op te lossen.

Kamenetzky is van meening, dat de auteur gebruik gemaakt heeft van een verzameling spreuken onder den titel

דִּבְרֵי קֹהֶלֶת, en die aan Salomo heeft toegeschreven, omdat die als spreukenschrijver bekend was, en deze verzameling dan heeft bewerkt en uitgebreid.

Bij allen is dan de gedachte dus, dat Salomo sprekend wordt ingevoerd, zonder de eigenlijke auteur van het Boek te zijn. Van positieve zijde houdt men dan den eigenlijken auteur voor een Israeliet, die geleefd heeft omstreeks 400—350 voor Christus.

* * *

We komen eindelijk vanzelf tot de vraag : Hoe hebben we daarover te denken ? Dan is het iedereen, die met de feiten op de hoogte is, wel duidelijk, dat de zaak niet zoo eenvoudig is. We kunnen natuurlijk, met negeering van alle argumenten, wel beweren : Salomo is toch de schrijver !, maar daarmee komen we niet verder. Wie inderdaad aannemen wil, dat Salomo de auteur is, moet de aangevoerde argumenten ontzenuwen kunnen, òf er in elk geval zoo sterke tegenover plaatsen, dat er uit blijkt, dat de eerstgenoemde niet juist kùnnen zijn.

* * *

Nu is in onze kringen in het algemeen aangenomen, dat Salomo inderdaad de auteur was. Moeten we dat oude standpunt van hen, die — om met Rupprecht te spreken — „alle keine Schwachköpfe waren", nu zoo maar laten varen, en dat nieuwe overnemen ? We stellen hier inderdaad een vraagteeken.

Men zal antwoorden : Dat beteekent alles niets ! Dat waren de ouden met zooveel minder kennis van de Hebreeuwsche taal, dan wij ! En het waren toch ook menschen, die zich vergissen konden ! Die ook meerendeels in de oude traditie vastgeroest zaten, en zich maar uit de moeilijkheid hebben gered door aan te nemen, dat Salomo het Boek heeft geschreven in zijn ouderdom als een blijk van zijn bekeering !

Alleen maar — dan is het toch wel heel opmerkelijk, dat

God zijn Kerk, aan wie Hij de leiding des Heiligen Geestes belooft, op dit punt zoo lang in dwaling zou hebben gelaten ; haar die dwaling in haar Belijdenis eeuwen lang deed uitspreken ; en eindelijk het licht daarover deed opgaan middelijk door...... de Critici !

We weten wel, dat een Belijdenis geen Evangelie is ; maar heeft het dan niets te zeggen, dat de zaken zoo staan ?

En zijn de Theologen van onze dagen zooveel knapper, dan voor zeg maar 400 jaar ? Dan Calvijn ? Dan Augustinus ? Want objectieve gegevens heeft men op het oogenblik in dezen geen enkele meer, dan in hunne dagen, afgezien van de kennis van de Hebreeuwsche taal. Die is vooral in de laatste 70 à 80 jaar zullen we maar zeggen, aanmerkelijk vermeerderd.

* * *

Nu speelt hier de taal dan ook een groote rol.

Driver zegt daarvan o.a. — we citeeren uit Rupprechts Einleitung — : „Der Bau der Sätze ist schwerfällig und unschön (nachlässig), und es machen sich beigemischte idiomatische... Wörter geltend, die in den nachchristlichen Zeiten (Mischnah) zum regelmässigen Gebrauch werden". Maar we moeten niet vergeten, dat Rupprecht toch niet geheel ten onrechte de vraag stelt : „Was *wissen* denn unsere alttestamentlichen Philologen *Gewisses* über die Sprachentwicklung der Hebräer ?" (S. 394).

Er zijn wel Arameiseerende uitdrukkingen in het Boek. maar dan moet toch dadelijk opgemerkt worden, dat die ook in andere Boeken wel voorkomen ; bv. ook in het Hooglied. dat ook door Salomo geschreven is. Die komen ook voor in de Psalmen, ook wel in zulke, die tot opschrift hebben : מִזְמוֹר לְדָוִד. We weten wel, wat men antwoorden zal : Die opschriften zijn niet „echt" ! Is dat soms meer, dan een hypothese ?

Het is dan ook wel gemakkelijk, van te voren vast te stellen, hoe de ontwikkeling van de Hebreeuwsche taal geweest

moet zijn, en dan aan te nemen, dat alles, wat in dat schema niet past, hoewel de aanwijzingen niets aan duidelijkheid overlaten, voor onecht te verklaren en naar een anderen tijd te verschuiven, maar dat zegt weinig. Dan doet men dat zuiver op grond van een aangenomen hypothese.

Zoo zegt Prof. Aalders : Ten slotte is ook de taal, waarin het Boek geschreven is, zóó duidelijk uit een lateren tijd, dat dit Boek ongetwijfeld onder de jongste der Kanonieke geschriften gerekend moet worden ; (Art. Encyclopaedie). We willen daar allereerst tegenover zetten het feit, dat er ook in den Bijbel een groot verschil van taal is tusschen stukken uit eenzelfden tijd in verband met hun verschillend karakter. Zoo is de taal der poezie een heel andere, dan die van het proza. We zien dat bv. in het Hooglied, welks opschrift luidt : שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה, terwijl dat אֲשֶׁר verder niet meer gebruikt wordt, maar het Arameiseerende aequivalent .שֶׁ, (dat hier geen Arameisme is, doch poetisch).

Niet geheel ten onrechte merkt van der Palm dieaangaande dan ook op : Sed vero facile est huius observationis vim instringere, quum Cantici & Proverbiorum liber, qui tamen ambo ad Salomonem pertinent, si stylam spectes, non magis differant a se invicem, quam ab utroque hoc differt Ecclesiastes. (pag. 44).

* * *

„Aber diese sprachwissenschaftliche Grundlage *verengert* sich noch mehr für unser *Urteil*, wenn wir bedenken : Es ist nur die Sprache der *religiös-ethischen*, der heiligen Litteratur, die wir etwas kennen. Wie die *Verkehrs*sprache beschaffen war, zu irgend einer Zeit, das weiss niemand. Wie die Sprache der *profanen* Litteratur beschaffen war, ist uns auch völlig unbekannt...... Auf den Umfang des Sprachschatzes einer Zeit, wie die Salomonische, lässt sich aus den wenigen Berichten der *heiligen* Litteratur in *keinem Falle* schliessen" (Rupprecht, S. 394).

Dat zijn bedenkingen, die men niet zoo maar op zij kan

zetten. Hetgeen we weten van de Hebreeuwsche taal berust op wat ons in de Schrift bewaard is gebleven, en dat vertoont over het algemeen een eigen karakter. Het laat zich verstaan, dat de spreektaal een heel andere is geweest, dan die, welke ons in de speciaal religieuze literatuur bewaard is ; dat er ook onderling in de verschillende taalproducten nog wel wat verschil was, ook in de wat Rupprecht noemt : Profanlitteratur.

En Salomo is met de taal ongetwijfeld zeer goed op de hoogte geweest, ook met de letterkunde zijner dagen, daar hij toch zelf veel geschreven heeft ; zoo was het voor hem niet moeilijk, wanneer hij dat wilde, zich te bedienen van een z.g. Arameiseerende taal, die in zijn tijd niet buitengewoon of ongewoon was, daar er ook Arameiseerende uitdrukkingen voorkomen in Psalmen van David, bv. Ps. 139. Men zal dan aanvoeren : O, maar die is niet van David ! Die is ook uit den na-exilischen tijd, want daar komen Arameismen in voor ! En zoo doet men bij elk voorbeeld, dat aangevoerd wordt.

Maar dat is geen eerlijk argument. Dat gaat er a priori van uit, dat de Arameismen in de Schrift uit den exilischen of zelfs liefst naëxilischen tijd stammen moeten, en dat is *onbewijsbaar*. Zooals we al opmerkten, enkel hypothese. Het zelfgetuigenis van een Psalm bv. heeft toch nog wel zooveel gezag als dat van een criticus onzer dagen, die met de Inspiratie der Schrift heeft afgerekend ! En ook minstens zooveel, als dat van een wel-geloovig geleerde, die toch ook niet meer weten kan, dan de aanwezige literatuurschat hem biedt, zooals die voorkomt in de Heilige Schrift, en de geschriften der Rabbijnen, waar dan in lateren tijd nog bij komen de enkele gevonden opschriften of fragmenten, waarvan de voornaamste zijn de steen van Mesa', en de Siloam-inscriptie. Uit die opschriften blijkt, dat de taal der Moabieten bv. zeer nauw met het Hebreeuwsch verwant was. „We learn, that the language of Moab differed less from that of the Israelites than does one English dialect from another" (Sayce, Fresh

light from the ancient Monuments pag. 76). Om één voorbeeld te noemen : In den aanhef, die aldus (vertaald) luidt : „Ik ben Mesa', de zoon van Kamôs, de Diboniet ; mijn Vader was koning over Moab 30 jaar, en ik regeerde na mijn Vader", — in dien aanhef is alles zuiver Hebreeuwsch, behalve dat drie woorden een anderen vorm hebben, dan we in het ons overigens bekende Hebreeuwsch gewoon zijn. Zoo staat in plaats van אָנֹכִי hier אָנֹךְ: dertig heeft als meervoudsuitgang een ן, waar het Bijbelsch Hebreeuwsch meest een ם heeft, hoewel daar ook de meervoudsuitgang ין naast het meer gebruikelijke ים voorkomt ; eindelijk heeft daar het woord „jaar" (Hebr. שָׁנָה) een vorm, die overeenkomt met den Fenicischen, nl. שַׁת.

Zoo zal de Hebreeuwsche taal ook meerdere variaties hebben gehad ; men had daar ook dialecten, zoowel vroeger (Ri 12 : 5, 6), als later (Mc 14 : 70). Bovendien is het toch ook wel zoo goed als zeker, dat men in die dagen niet heeft gehad, wat wij tegenwoordig bezitten, nl. een vaststaande spelling „De Vries en te Winkel", of „Kollewijn", of „Marchant". En daarbij — men moest de critici maar eens voorleggen uit onze dagen twee stukken, gelijktijdig verschenen, soms in eenzelfde blad, in oude en nieuwe spelling ; wat zouden ze daar niet een conclusies uit trekken kunnen op grond van het taalverschil, wanneer ze van de geschiedenis van de taal in het heden eens precies zooveel wisten als van die uit het verleden... ! Of men legge, afgezien van spellingkwesties, naast een werk van theologischen aard in onzen tijd maar eens een roman in realistischen taalvorm ; of naast een werk van zuiver wetenschappelijken aard, enkel voor vakgeleerden bestemd, eens een werk van een zelfden auteur, dat bedoeld is voor hen die absoluut geen vakgeleerdheid bezitten. Wat zouden die verschillende geschriften een gewichtig materiaal kunnen verschaffen aan degenen, die op grond van taalkundige verschillen den ouderdom van een geschrift willen vaststellen... !

We voeren dat aan, om te laten uitkomen, hoe de taal en

woordkeus van een geschrift voor een groot gedeelte worden beheerscht door het karakter en doel van het geschrift. Men moet dan ook toegeven, dat de mogelijkheid bestaat, dat Rupprecht, eenigszins, naar het schijnt in navolging van Van der Palm, gelijk heeft, wanneer hij er van uitgaat, dat Salomo het Boek de Prediker geschreven heeft „in der philosophischen Sprache seiner Zeit". Dat het Boek een filosofischen inslag heeft, is in elk geval niet te ontkennen. Men mag ook aannemen, dat Salomo, voor zijn tijd een man van bijzondere gaven en kennis, inderdaad ook wel in staat is geweest om een bepaalden taalvorm te gebruiken, wanneer hij dat wenschte.

Met absolute zekerheid is daarover ongetwijfeld geen uitspraak te doen ; maar zooveel is wel te concludeeren, dat men uit het taalverschil met andere geschriften uit Salomo's tijd en later, of ook met geschriften van Salomo zelf, dat de taal van het Boek geen reden kan zijn om het aan Salomo te ontzeggen. De taal wordt bepaald door den inhoud en het doel, dat de schrijver heeft, niet door de tijdsomstandigheden in de eerste plaats. Zullen we soms ook Psalm 90 aan Mozes ontzeggen, omdat de taal meer overeenkomst heeft met de andere Psalmen, dan met die van den Pentateuch ?

Het is niet mogelijk, op de onderdeelen der taal hier nader in te gaan, maar komen tot de slotsom, dat, wie zegt : Op grond van de taalverschijnselen kàn de Prediker niet van Salomo zijn !, uitgaat van een onbewezen en onbewijsbaar principe, dat Salomo niet schrijven kon in den taalvorm, die in dat Boek is gebruikt. (Dat er veel uitdrukkingen in zijn, die in de latere Joodsche geschriften — Mischnah bv. — voorkomen, zou juist een aanwijzing wezen, dat Salomo de taal der geleerden heeft gebruikt).

* * *

We komen vervolgens tot het bezwaar, dat men ontleent aan de in het Boek geteekende toestanden. Bijna alles wordt geteekend van den donkeren kant : Het godsdienstige leven, de maatschappelijke verhoudingen, het zedelijke leven, en de

rechtspraak. Wel komen er ook enkele lichtzijden in naar voren (bv. 2 : 26 ; 8 : 10, 12 ; 9 : 1, 2 ; e.a.), maar naar verhouding zijn die uiterst schaarsch. Dat getuigt toch wel van zeer verdorven toestanden, zooals ze in den tijd van Salomo niet in die mate voorkwamen!

Bij die bedenkingen wordt in de eerste plaats er van uit gegaan, dat Salomo het uitsluitend heeft over de toestanden in Israël. Dat is de vraag echter. Een man als hij was breed genoeg van blik om ook over de volken en toestanden buiten Israël een woord te schrijven; ook over de godsdienstige verhoudingen zelfs. Dat komt trouwens in de Schrift wel meer voor. (Vgl. Ps. 2 : 1 ; 9 : 20 ; 1 Kon. 14 : 24 ; Spr. 16 : 12 ; Deut. 9 : 4, 5).

Nu willen we daarop niet al te veel nadruk leggen. We gelooven ook, dat de teekening voor een groot gedeelte wel ontleend zal wezen aan de verhoudingen onder het volk des HEEREN. En dan heeft het er in de dagen van Salomo werkelijk niet zoo rooskleurig uitgezien, als men ons wel wil doen gelooven. In het begin was alles wel schoon, en toen was er wel voorspoed en ook godsvrucht; maar met name in het laatste tijdperk van Salomo's regeering, zag het er niet zoo gunstig uit. Het is ons bekend, dat de koning toen van de vreeze des HEEREN afgeweken is; en we weten uit latere mededeelingen ook, dat het volk in zulke gevallen vaak maar al te gereede den Vorst volgde.

En toen Salomo afweek van de vreeze Gods, waarom zouden toen de grooten des lands en de rechters anders hebben gedaan? Die wisten immers wel, dat de koning toch op hun hand was?

En wat den voorspoed aangaat — was het soms voor niets, dat het volk bij de kroning van Rehabeam kwam vragen om verlichting van de opgelegde lasten, van het juk, dat — let wel! — zijn Vader op hen gelegd had? En dat ze toen bij weigering de gehoorzaamheid opzeiden? Het is dan ook een feit, dat dit al lang, al vele jaren, ondergronds en soms ook wel openlijk — men denke aan de vlucht van Jerobeam! —

had geleefd bij een groot deel van het volk. Het volk werd uitgemergeld, en dat verwekte ontevredenheid. Zoo stond het in den lateren tijd van de regeering van den koning, in wiens dagen „het zilver voor niets gerekend werd!" Zoo laat het zich verstaan, dat de eerbied voor het koninklijk gezag, die aanvankelijk zoo groot werd, bedenklijk verminderde.

We moeten daarbij niet voorbijzien, dat de auteur blijkbaar ook opzettelijk het donkere naar voren brengt, en dat wil laten zien, zoodat we uit het Boek, voorzoover het de Israelietische toestanden beschrijft, geen *volledig* beeld krijgen van de werkelijkheid, zoodat men dit ook niet als een instantie tegen het auteurschap van Salomo geldend maken kan. Het is niet alles zoo ondenkbaar en ongerijmd, als men het wil laten voorkomen.

* * *

Nu zal men echter in verband daarmee nog één argument aanvoeren tegen Salomo's auteurschap: Wanneer Salomo inderdaad de auteur was — aangenomen eens, dat alles uit zijn eigen tijd, en voor een deel uit zijn eigen land was — dan had hij daar wel anders over geschreven! Niet een klacht geuit over de droeve toestanden! Dan had hij veeleer iets anders gedaan! Hij was toch koning, en dan stond het immers aan hem, om door zijn gezag aan zulke misstanden voorgoed een einde te maken! Dan was een klacht als hier heelemaal niet op de plaats!

Wie echter zoo redeneert, vergeet, dat de koning het door zijn eigen leven zich zoo goed als onmogelijk gemaakt had, zijn gezag nog te doen gelden. Hij heeft zelf die misstanden ontketend, en nu hij tot ander inzicht gekomen is, dat het zoo niet gaat, staat hij er tegenover als een man, die wel het verkeerde ziet, die ook handelend optreden moet, maar zijn invloed heeft verloren, omdat hij zelf de aanstichter geweest is. Hij is zijn zedelijken invloed kwijt. En daarom kan hij op het eind van zijn leven niet meer doen, dan een machtelooze vermaning uiten.

Want dat is de bedoeling van het Boek. Het is niet in de eerste plaats een Boek van berouw, maar van *vermaan*, van waarschuwing tevens. „Vrees God en houd zijne Geboden, want God zal ieder werk in het gericht brengen, met al wat verborgen is, het zij goed, het zij kwaad!" (12 : 13, 14).

* * *

Met dat laatste is ook het bezwaar, dat de boete in het Boek onoprecht zou wezen, weggenomen. Het is niet in de eerste plaats een Boek van boete, maar van vermaan en waarschuwing.

Wel staat het Boek met Salomo's bekeering in verband; daaruit is te verklaren de „geest" er van, nl. dat het nadruk legt op de ijdelheid van alles, wat „onder de zon" is. Salomo heeft nu de dingen anders leeren zien, dan voorheen.

In verband daarmee noemen we ook het opgeworpen bezwaar, dat nog al krachtig schijnt, nl. dit, dat de auteur onder de ijdele dingen ook de wijsheid van Salomo rekent, en dat Salomo dat niet had mógen doen, omdat zulks een miskenning geweest zou zijn van een hem door God geschonken gave.

Maar door het aannemen van een lateren auteur heft men dat bezwaar al evenmin op; want wanneer Salomo zijn wijsheid niet verachten mocht, die hem door God was gegeven, vanwaar had een later auteur dat recht dan? Mocht die het soms wel? Ook die niet!

Doch de bedoeling is hier, dat Salomo wil laten uitkomen, dat hij aan de wijsheid, gelijk hij die voor een deel heeft gebruikt, nl. in het maken van schoone kunstvormen op aarde, niet genoeg heeft, en dat is in den mond van den koning, die weer tot bezinning gekomen is, hoogst passend en begrijpelijk tevens.

* * *

Ten slotte blijven nog over de aanduidingen van den auteur, gelijk die in het Boek gegeven worden (1 : 12, 16; 2 : 9), die ook in den mond van Salomo niet passen zouden, en op een anderen auteur wijzen. We hebben dat bezwaar

als het laatste genomen, omdat o. i. hierbij de eigenlijke beslissing vallen moet. Hier ligt het zwaartepunt voor het auteurschap van het Boek.

We zijn het eens met wat Kamenetzky schrijft over den naam Qohelet: „Dass derselbe — ... — den König Salomo bezeichnet, ist sicher". Niet met wat hij dan verder als zijn meening ten beste geeft, maar dat laten we rusten. Het Boek Qohelet heeft, als vele Boeken der Heilige Schrift, een opschrift, waarin aangegeven wordt, wie de auteur er van is, en als zoodanig wordt dan genoemd „Qohelet, de zoon van David, de koning te Jeruzalem". Daar wordt Salomo niet met dien naam genoemd, maar zijn persoon is ontegenzeggelijk bedoeld. Dat nu is voor iemand, die de Schrift — ook dit Boek — aanvaardt als Gods Woord beslissend. We moeten hier één van beiden: Aannemen of verwerpen.

Verwerpt men het Salomonisch auteurschap, dan houdt men dat opschrift voor onjuist. Maar het is een zelfgetuigenis der Heilige Schrift. En dat met dien zoon van David, den koning te Jeruzalem, Salomo inderdaad is bedoeld, erkennen ook de verwerpers van het Salomonisch auteurschap. Nu staan er, wanneer men aanneemt, dat Salomo bedoeld is, maar toch verwerpt, dat hij de werkelijke auteur van De Prediker zou zijn, twee mogelijkheden (andere kunnen er moeilijk wezen): Of die schrijver heeft den persoon van Salomo gebruikt, omdat hij zijn eigen naam niet gezaghebbend genoeg achtte, òf hij heeft gedacht, dat hij met gebruikmaking van dien naam eerder ingang zou vinden, *ook al wist men wel,* dat Salomo niet was bedoeld.

Maar dan komt dat toch hierop neer, dat hij zich van een valschen naam heeft bediend; ook al was de bedoeling dan nog zoo goed, het opschrift is dan onwaar. En daarmee staan we voor de keuze: Het Boek De Prediker aanvaarden als geschrift van hem, wiens persoon als auteur wordt genoemd, òf dat niet te aanvaarden, maar daarmee tevens los te laten het Goddelijk gezag van het Boek. Want wanneer de schrijver Salomo's naam gekozen heeft om te meer aan-

zien of invloed te hebben, dan heeft hij voor zijn werk steun gezocht bij een *mensch*; getracht, het op Salomo's naam ingang te doen vinden, maar dat is een bewijs, dat het Boek dan niet in den Canon der Schrift thuis behoort. Dan komt het met menschelijke autoriteit. [1])

Men heeft wel getracht, dat op allerlei wijze, aan die consequentie te ontkomen, maar het komt ons voor, dat de argumenten, daarvoor aangevoerd, geen steek houden. We willen dat nagaan, en daarbij tegelijk de gronden bespreken, die men juist aan deze plaatsen ontleent tegen het Salomonisch auteurschap.

Als eerste grond wordt dan aangevoerd, dat Salomo zelf bij zijn leven toch nooit zou hebben kunnen schrijven: „Ik wàs koning", waar hij het koningschap over Israël levenslang heeft bekleed. Hij had dan moeten schrijven: „Ik ben koning".

Nu hebben sommigen het ook wel in den laatsten zin willen opvatten. Ze zeggen: הָיִיתִי kan ook beteekenen: Ik ben geworden = ik ben. Erg waarschijnlijk lijkt ons dat in dit geval toch niet. Het moge waar zijn, dat de eigenaardige stijl het aannemen van de uitdrukking הָיִיתִי zou kunnen rechtvaardigen, en dat we er geen vaste taalregels uit kunnen afleiden, maar er zijn toch enkele aanwijzingen in het Boek zelf, welke in tegenovergestelde richting wijzen, daar er de perfectus van het werkwoord הָיָה duidelijk op een verleden feit wijst; (1 : 9; 5 : 1; 7 : 19), al staan daar ook wel perfecti met praesentische beteekenis tegenover; (bv. 1 : 2, 5; 2 : 2; 3 : 14; enz.). (Zie voorts de noot aan het einde).

Om die reden houden we voor aannemelijk de voorstelling van Rupprecht: „Und nun öffnet sich zum letzten Male sein Herz und Mund, und sein Stift beginnt sein Abschiedswort zu schreiben, das mahnende und warnende Vermächtnis an die *Nachwelt*. Wie sollte er da anders schreiben als: ‚Ich

---

[1]) Vanzelfsprekend bedoelt men van geloovige zijde dat zoo niet, maar o. i. is de consequentie geen andere.

war König über Israel?' " (S. 397). Wat voor bezwaar daarin liggen kan, is niet te zien. Want men kan wel zeggen: Zoo bouwt ge ook maar een hypothese op, die onbewijsbaar is; ge laat Salomo spreken aan het einde van zijn leven, maar daarvan staat er dan ook maar niets in! Maar dan antwoorden we, dat het uit het Boek de Prediker blijkt, dat het handelt over de toestanden, zooals die in den lateren tijd en mee den allerlaatsten tijd van Salomo's regeering waren geworden. Salomo's geschrift is een werk voor zijn tijdgenooten, maar niet minder voor het nageslacht, dat hij wil waarschuwen, om zich niet aan de ijdelheid der wereld te geven, daar die teleurstelt.

Men heeft ook wel getracht, het niet-Salomonische auteurschap aannemelijk te maken door te wijzen op een aloud verschijnsel in de literatuur, nl., dat een auteur een gefingeerden naam aanneemt; zoo is het bekend, dat Plato in zijn dialogen Socrates laat spreken, terwijl hij toch inderdaad meermalen niet Socrates meening weergeeft, maar zijn eigen; men heeft gewezen op het bekende: Also sprach Zarathustra! van Nietzsche. Zoo zou de schrijver van de Prediker gedaan hebben met den persoon van Salomo.

We kunnen ook die conclusie niet aanvaarden, en wel vooral daarom, dat men dan uitgaat van beginselen aangaande het auteurschap, die op het terrein der profane literatuur misschien toelaatbaar zijn, maar bij het Woord Gods niet. Daar gaat het om de waarheid, en die komt dan in het gedrang. En dat komt nog meer naar voren, wanneer men dan bedenkt, wat de reden voor zulk een wijze van doen geweest zou kunnen zijn. Wil men zich op dat standpunt stellen, dat Salomo hier verpersoonlijkt is, dan hebben naar onze meening zij gelijk, die beweren, dat de auteur Salomo's persoon introduceert en zich daar achter verbergt, niet uit een zekere bescheidenheid of zooiets, maar om met meer gezag te kunnen spreken; dat hij inderdaad voor Salomo wil doorgaan, en het toch niet zijn zou. Maar dat komt hierop neer, dat zijn Boek dan een bedrieglijk karakter zou

dragen ; dan was het „fraus", zooals men ook wel eens onnadenkend heeft gezegd : „pia fraus", zonder te bedenken, dat „pia fraus" strikt genomen een contradictio in terminis is.

* * *

Prof. Aalders meent in zijn beweren, dat Salomo de auteur niet is, vooral sterk te staan met de uitspraak van 1 : 16 en 2 : 9, waar de auteur spreekt van „*allen,* die voor mij te Jeruzalem geweest zijn". Ook dat argument is maar schijn. Of, zoo het wezenlijk een argument is, van zoo groote beteekenis, dat er meer aan vast zit, dan een auteurschap.

Want men zegt dan : Salomo had dat nooit kunnen zeggen, omdat hij pas de tweede koning was, die te Jeruzalem over Israël regeerde. Hoe kon hij dan spreken van „allen", die voor hem geweest zouden zijn ? Maar wat wint men er bij, wanneer aangenomen wordt, dat een latere auteur Salomo dat in den mond legt en sprekend invoert ? *Niets,* totaal niets. Dan laat men hem op zijn best een blunder slaan. Komen er meer koningen te Jeruzalem vóór Salomo, doordat iemand schrijft zeg maar om 350 voor Christus ?

Maar niet alleen ligt er dan het feit, dat zulk een uitspraak dan even dwaas en onjuist wezen zou, als in den mond van Salomo zelf, doch dan zit er veel meer aan vast. Dan zou hier juist het bewijs liggen, dat de auteur uit zijn rol gevallen was, tenzij dat men aanneemt, dat hij één der latere koningen van Judah is geweest, maar dat is, voorzoover ons bekend, dat nog toe door niemand aangenomen ; in elk geval niet door hen, die de auteur willen laten leven om 400—350 voor Christus. Zakelijk komt men er dus niets verder mee. Het punt, dat men er mee wil omzeilen, moet men toch voorbij, hetzij Salomo de auteur is, hetzij iemand uit veel lateren tijd.

Is nu echter die uitdrukking zoo vreemd, wanneer we ze Salomo laten zeggen ? Kon dat alleen maar iemand zeggen uit lateren tijd, die zich niet al te goed rekenschap gaf van zijn woorden ?

Volstrekt niet ! Daar ligt niets gewrongens in. Moeilijk-

heden ziet hij alleen maar, die er van uit gaat, dat Salomo spreekt van koningen die te Jeruzalem over Israël hebben geregeerd. Doch waarom kan hij niet evengoed de koningen der Jebusieten mee er in begrijpen, ja zelfs de koningen der oude Kanaanieten tot Melchizedek toe?

Nemen we dat aan, dan loopt alles vlot, en is geen enkele moeilijkheid, terwijl er voor een schriftgeloovig geleerde bij dit punt juist wel moeilijkheden komen, onoverkomelijke bezwaren, wanneer hij wil aannemen, dat Salomo de auteur niet is. Want dan is in het Boek een *falsaris* aan het woord, die ongemerkt al dadelijk bij het begin uit zijn rol is gevallen, of iemand, die te dom was om te zien, dat voor Salomo slechts David te Jeruzalem als koning over Israël had geregeerd.

De vraag is dan echter gewettigd, of zoo het Boek in den Canon der Schrift zou zijn te handhaven. We gelooven, dat het antwoord op die vraag niet twijfelachtig behoeft te wezen, maar met beslistheid „Neen!" zou moeten luiden. Wil iemand beweren: De Prediker is niet van Salomo!, goed; laat hij dan ook consequent zijn als schriftgeloovige, en er in dezelfde lijn aan toevoegen: De Prediker behoort in den Canon der Schrift niet thuis!

Het is duidelijk, dat een Schriftgeloovige dat echter nooit zal kunnen zeggen. Maar dan is het ook noodzakelijk en eisch van het geloof in de Schrift als Gods Woord, ook wat het Boek De Prediker betreft, naar de andere zijde consequent te wezen, en te erkennen zonder bedenkingen, dat Salomo de auteur van het Boek is.

Dan zullen we mogelijk niet alles verstaan en met ons denkvermogen tot een volkomen bevredigende oplossing brengen kunnen. Dat is hier niet alleen zoo. Maar dan aanvaarden we het zelfgetuigenis der Heilige Schrift. En wanneer men zegt: Dat is hier niet!, dan betwisten we dat; het is hier wel! Dass derselbe — ... — den König Salomo bezeichnet, ist sicher! (Kamenetzky; vgl. boven).

* * *

Ten slotte blijft ons na de bespreking van de argumenten voor en tegen het Salomonisch auteurschap nog de vraag over, waarom Salomo nu geen gebruik heeft gemaakt van zijn eigen naam, maar van dien geheimzinnigen naam Qohelet ? Te meer komt die vraag bij ons op, daar hij in zijn andere geschriften zijn eigen naam wel noemt (Spreuken en Hooglied).

Zoo heel eenvoudig is dat niet voor ons. Niet ten onrechte heeft Kamenetzky gesproken van „Das Koheleth-Rätsel" (a.w. S. 63 jaargang 1909). Kamenetzky meent dan, dat de latere auteur dien naam zoo heeft aangetroffen en overgenomen ; volgens hem zou die er ook al mee verlegen geweest zijn, wat hij bewijzen wil met het feit, dat de auteur afwisselend bij Qohelet het werkwoord in het masculinum en femininum plaatst. (We komen daar nog op terug).

Anderen hebben getracht, op spitsvondige wijze den naam Qohelet te herleiden tot (dien van) Salomo, bv. door getallenovereenkomst. Het is nl. opmerkelijk, dat in het Hebreeuwsch de letters van het woord Qohelet samen het getal 535 vormen, en die van de uitdrukking : שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִד הַמֶּלֶךְ samen 536. Dat komt inderdaad heel dicht bij elkaar ; ook komen dergelijke gekunstelde constructies van namen meer voor in de Schrift ; in Jer. 25 : 26 bv שֵׁשַׁךְ voor בָּבֶל hetwelk verkregen werd door een kunstgreep met het alfabet ; dat werd eenvoudig omgekeerd, zoodat de laatste letter ת de eerste werd, en de א de laatste ; zoo kwam op de plaats van de ב de שׁ, en van de ל de ךְ Het is voor hen, die het in de bovengenoemde richting gezocht hebben, wel jammer, dat er in de getallen een klein verschil bestaat, al is het ook het kleinst mogelijke ; zoo is men genoodzaakt, die theorie los te laten. Het zou daarbij ook moeilijk wezen, om een verklaring te vinden voor het gebruik van dien naam, die een dieperen zin had. Zooiets moet er toch geweest zijn.

Daarmee hebben zich de Joodsche Rabbijnen reeds bezig gehouden, en ze hebben daarvoor de in het begin genoemde

legende van den Engel op Salomo's troon de wereld ingestuurd. Objectieve waarde heeft dat begrijpelijkerwijze niet, maar het doet ons zien, dat men zich van ouds al met de vraag heeft bezig gehouden : Vanwaar toch die naam ? Een bevredigende oplossing van dat raadsel is tot nu toe niet gevonden. Wanneer we trachten, die vraag te beantwoorden, zoo willen we daarmee ook niet beweren, de oplossing te hebben gegeven, al meenen we ook, dat de aanwijzingen in deze richting gaan.

Op zichzelf beschouwd is de vorm קֹהֶלֶת wel duidelijk. Het is het part. fem. Qal van het werkwoord קהל dat verzamelen beteekent. [2]) De zin van het woord is derhalve : (De) Predikende. Dat „prediken" heeft dan vooral betrekking op het houden van toespraken in volksvergaderingen en dergelijke.

Het heeft een vrouwelijken vorm. Wanneer er echter een praedicaat bij gevoegd wordt, komt dat niet altijd in den vrouwelijken vorm voor, doch soms ook in den mannelijken (meer in het fem.). Dat is een aanwijzing, dat het subject mannelijk is gedacht. Wanneer het praedicaat vrouwelijk is, kan men dat eenvoudig verklaren uit de formeele overeenkomst van subject en praedicaat. Men heeft ook wel anders gedaan, en den mannelijken vorm van het praedicaat voor onecht verklaard, maar dat is het bekende goedkoope middel der critici om moeilijkheden, die bij hun systeem niet passen, weg te werken.

Velen zijn er ter verklaring van den vrouwelijken vorm van het woord Qohelet van uitgegaan, dat het eigenlijk een praedicaat op zichzelf wezen zou, waar dan een vrouwelijk subject bij te denken was, en wel het woord חָכְמָה (wijsheid). Dan blijft evenwel het feit onverklaard, dat het praedicaat soms ook in den mannelijken vorm staat. Dat wijst er op, dat het woord Qohelet naar zijn idee mannelijk is ge-

---

[2]) Eigenlijk : De volksvergadering saamroepen ; en dan daar spreken.

dacht ; de vrouwelijke praedicaten er bij zijn alleen uit formeele gronden te verklaren.

Daarom geven we er de voorkeur aan het op te vatten in dien zin, dat we hier uit taalkundig oogpunt beschouwd een vrouwelijken vorm hebben als aanduiding van een abstractum, dat dan verder overgegaan is naar de sfeer van het concrete. Dat komt meer voor. Zoo is bv. in Neh. 7 : 57 (Ezra 2 : 55) op dezelfde wijze סֹפֶרֶת gebruikt als een naam ; en twee verzen verder evenzoo פֹּכֶרֶת (Als abstracta is de beteekenis resp. : Schrijverij, schrijfwerk, en : Vangst — van gazellen ; op de personen overgebracht duiden ze dan een bepaald beroep aan, zoo is סֹפֶרֶת = schrijver ; פֹּכֶרֶת = vanger. Zoo zou het woord : קֹהֶלֶת beteekenen moeten : redenaar, spreker, wat dan tegelijk tot een eigennaam geworden is). Cf. König Lehrgebäude III 244d, 251d ; Böttcher Ausführliches Lehrbuch § 645. Alleen deze verklaring kan op den duur bevredigen.

Nu zal men komen aandragen met het argument, dat we daarmee op het standpunt komen van hen, die de Prediker in lateren tijd plaatsen, omdat dit een taalverschijnsel uit lateren tijd is. Maar we wijzen dat af. De voorbeelden zijn niet zoo heel talrijk, maar ze zijn er toch ook in de oudere geschriften. Zoo komt in Ruth 3 : 2 voor de vorm מֹדַעַת, wat beteekent : *Bekende*. Dus zuiver hetzelfde : Een participium femininum abstractum, (verwantschap), dat overgedragen wordt op een persoon. Het eenige verschil is, dat het nog niet tot eigennaam is geworden ; een dergelijk verschijnsel, maar dan niet bij een participium, doch een substantivum hebben we bij het woord עָמִית, dat *vriendschap* beteekent, maar ook *metgezel, vriend*, en in die beteekenis reeds voorkomt in Leviticus 5 : 21 ; 19 : 15 ; later in Zach. 13 : 7 — „De man, die mijn metgezel is". Dat is dus heelemaal geen taalverschijnsel uit lateren tijd, maar komt in de oudste geschriften reeds voor. (Vanzelfsprekend gaan we er van uit, dat Leviticus door Mozes geschreven werd).

Wanneer we er dus van uitgaan, dat dit de beteekenis is

van het woord Qohelet, dan komen we tot de vraag, waarom Salomo dien naam gekozen heeft. Zij, die een later auteurschap aannemen, brengen dat in verband met enkele plaatsen in de boeken der Kronieken, waarin het werkwoord קהל meermalen met Salomo in verband gebracht wordt. Kamenetzky noemt als zoodanig I 28 : 18 ; 29 : 1 ; II 1 : 3, 5 ; 5 : 2 ; 3 : 6, 12 ; 7 : 8 ; (a.w. 1914 S. 226). Enkele jaren vroeger meende hij nog : „Der Verfasser unseres Buches fand also das Wort קְהֶלֶת vor und fügte sich dem, so gut es ging". (a.w. 1909, S. 64). Hij spreekt het vermoeden uit, dat men er ook een vrouwelijk substantivum bij denken moet, nl. רוּחַ = geest. De auteur zou dan de geest van Salomo willen laten spreken. Hij geeft echter toe, dat het alles maar hypothese is.

Voor ons staat de vraag anders. Wij vragen : Waarom koos Salomo deze benaming voor zich bij het schrijven van dit Boek ? Rupprecht gaat van de gedachte uit, dat Salomo zijn naam heeft afgelegd om ook de ijdelheid van dien beroemden naam te karakteriseeren. „Er zieht ihn aus wie ein Kleid, wie *alle seine Herrlichkeit" ;* a.w. S. 398.

En voorts brengt hij het in verband met het doel van het Boek, namelijk, dat Salomo hier „prediken" wil ; het zijn volgens hem „Die Reden der Prediger*in* (Weisheit) des Sohnes Davids, des Königs von Jerusalem" (Einl. S. 373).

We hebben reeds aangewezen, dat we er niet van uitgaan, dat de Wijsheid sprekend wordt ingevoerd ; evenmin kan de „geest" van Salomo bedoeld zijn (Kamenetzky). Maar anderzijds ligt er in die woorden van Rupprecht wel een ware kern. We moeten daarbij echter een andere richting uit, dan Rupprecht, hoezeer we zijn uiteenzettingen overigens waardeeren.

Het Boek zelf geeft een aanwijzing in een bepaalde richting. We hebben die aan het slot van het Boek, hoofdstuk 12 : 8 vv. Gaan we dat na, dan komen we daar toch tot de volgende conclusies :

a. Salomo wordt daar als een wijze genoemd. (Vs. 9).

b. Hij leerde het volk wetenschap (kennis). (Id.).
c. Hij onderzocht en merkte op. (Id.).
d. Hij stelde vele spreuken in orde. (Id.).
e. Hij zocht aangename woorden te vinden, en recht en waarheid te schrijven ; (men kan over de vertaling verschillen). (Vs. 10).
f. Salomo geeft ten slotte een aansporing om zijn woorden te behartigen. (Vs. 11 vv.).

Vooral het onder b. genoemde, dat hij het volk wetenschap leerde, geeft ons een aanwijzing. Daar wordt gesproken van het „leeren" van het volk door Qohelet of Salomo. Dat „leeren" is een leeren van het עָם (volk), en dat volk is de קָהָל (Gemeente). Zoo wil hij met deze woorden ook tot het volk spreken, en daaruit is o. i. de naam Qohelet te verklaren. (Moeilijk blijft daarbij, dat קהל eigenlijk niet meer, dan verzamelen beteekent ; het volk *samenroepen ;* d. w. z. voor zoover men kan nagaan en afleiden ; want overigens komt het woord in den Qal-vorm in de Schrift niet voor.)

Bovendien ligt er ook bijzonder in het elfde vers van hoofdstuk 12 nog een aanwijzing, waarom Salomo zijn eigen naam achterwege heeft gelaten. Dat vers is eenigzins moeilijk. De meest aannemelijke vertaling is : De woorden der wijzen zijn als prikkelen, en als nagelen de verzamelden ingedreven (of : de ingedreven verzamelden ; mogelijk zijn de tot een bundel samengevoegde bedoeld) ; ze zijn gegeven door een eenigen Herder. In dat laatste zinsdeel zou een aanwijzing kunnen liggen, dat Salomo niet de eigenlijke auteur is, doch slechts de auctor secundarius ; want „der Hirt kann hier nur der *Herr* sein" ; „Israel die Heerde, der Herr der Hirt" ; „bei jeder andern Deutung verliert man sich in das Gebiet des Rathens. Als Hirt, als liebender Versorger seiner Gemeinde, hat Gott ihr die Heilige Schrift gegeben". (Hengstenberg, Der Prediger Salomo S. 267). Hij zal er mee willen aanduiden, dat God eigenlijk de Auteur is van het door hem geschreven Boek, en zoo dringt hij op

die wijze het onmiddellijk volgende hoofddoel van zijn Boek nog te meer aan : „Vrees God en houd zijne Geboden, want dit betaamt alle menschen ; want God zal ieder werk in het gericht brengen, met al wat verborgen is, het zij goed, het zij kwaad !

* * *

De beteekenis van het Boek De Prediker is kort saamgevat deze, dat o. i. Salomo wil laten uitkomen (in hoofdzaak), dat er in deze woelige en vergankelijke wereld, waarin alles ijdel is, waar alles een cirkelgang heeft, (zoo terecht Prof. Schilder !), die ons meevoert met alles, wat we hebben en zijn, er toch één punt is, waar we kunnen gaan staan, en dan ook vast staan en bij wijze van spreken zeggen kunnen : Laat nu alles maar draaien en omcirkelen, alles maar gaan en komen, hier sta ik vast en blijf ik staan ! Dat punt is : *Vrees God en houd zijne geboden !*

Wie in de wereld komt, en daar staat zonder dat vaste punt, die leeft daar in raadselen ; die wordt omgevoerd door hetgeen er „onder de zon" geschiedt ; die heeft niet, hetgeen daar boven die zon, d.w.z. in den Hemel, bij God is.

Er is dus veel waars in de door Prof. Schilder voorgedragen meening, al kunnen we in verband met zijn opvatting van het auteurschap zijn uitgangspunt niet overnemen, als zou het een vraag naar den Christus zijn in dien zin, dat het Oude Testament aan het einde gekomen naar het Nieuwe, dat is : naar den Christus hijgt, Die alleen ons uit den vicieusen cirkel losmaken kan. Dat laatste is op zichzelf waar, maar we nemen de verhoudingen niet over, door hem aangenomen, doch gaan er van uit, dat de *vreeze Gods* hier als punt van vastheid wordt aangenomen. Dat staat dan ook met Christus in verband, maar op eenigzins andere wijze.

En wie die vreeze Gods kent, die kan in alle wisselingen der wereld „onder de zon" bestaan ; ook dan, wanneer het einde van al die wisselingen komt en ze tegelijk haar hoogtepunt bereiken in den dag der dagen, wanneer de elementen

branden zullen en vergaan ; wanneer alles, wat nu is, voorbijgaat om gelouterd te voorschijn te komen. En dan is het toppunt van de rusteloosheid dezer wereld er, maar tevens ook het hoogtepunt van de rust dergenen, die God vreezen !

Opm. bij blz. 520 : De perfectus הָיִיתִי is te verklaren op dezelfde wijze als de perfecti aan het begin van cap. 1 : 13, 14 en 16, die van het verleden spreken, en toch *het heden niet uitsluiten.*

DE STICHTING VAN VEESSEN IN 1649 ALS ZELFSTANDIGE GEMEENTE

door

Ds G. VAN DER ZEE, Herv. Pred. te Vaassen.

In het jaar 1592 werden de pastoors van Veluwe opgeroepen om examen te doen, die van Over-Veluwe te Arnhem, die van Neder-Veluwe te Harderwijk.

Veessen behoorde destijds onder Heerde, doch de pastoor van Heerde Johannes Cleeffken, vertrok toen vrijwillig. Een pastoor van dienzelfden naam ontmoeten wij in 1596 te Wilp. Te Veessen stond een kapel, en reeds omstreeks 1600 was daar een predikant, te weten Heer Gysbertus Joannis, over wien straks nader. De kapel was oorspronkelijk gewijd aan de Heilige Ethelwoldus, en werd in 1634 van een torenklok voorzien, gegoten door Alardus Meurs.

De kerspellieden begeerden na het jaren geleden vertrek door overstrooming van Ds Gysbertus een eigen predikant. We lezen in het Acta-boek der Classis daarvan als volgt :

Classis te Epe 17—19 April 1649. Art. 10.

Syn ingestaen eenighe kerspelsluyden van Vesen en hebben vrientlick van den E. Classe versocht assistentie om mede te moghen geraken tot een Predicant, en specialicken twee van de naestgesetene broederen tot directie en beleyt haerder saecke, twelck die E. Classis haer heeft vergunt.

Ende hebben daerop die Gecommitteerden medegebracht seecker acte by de kerspelsluyden opgerecht, waerin sy sich tot 24 toe sterck maken voor 200 gulden, welcke Acte in de Classicale kiste bewaert wordt.

Maer dewyel dit een werck van swaeren gewichte is, soo heeft die Classicale Vergad. voor goed geoordeelt dat :

1. De Hoge Overicheit des lands dient[1]) toecomt de kercke te openen, versocht worde om consent daertoe te gedragen.
2. Dat de voorsz. kerspelsluyden doen blycken de nootsaecklichen die daer is en stichtelichen die van soo een werck door Godts genade comen mochte.
3. Dat se vorder die goederen, soo daertoe syn en noch bycomen mochten specificeeren en namachtich maken willen en mortificeeren die andere insichten en eygendommen, die daer aen vast syn, om euwelich totten kerckendienst te blyven.
4. Om tgeen daer aen noch ontbreeken mochte te verwerven by de Ed. Heeren Gedeput. van Veluwen eenich subsidium tot beeter onderhout eens predicants.

(De eisch onder punt 3 genoemd was dus om de ligger der kerkegoederen in gereedheid te brengen, met name te noemen en tot kerkegoed te stempelen, opdat deze altijd tot dat doel mochten aangewend worden.)

Over deze aangelegenheid handelt nu de apart daarvoor belegde Classicale Vergadering te Veessen, waarvan wij lezen als volgt:

Acta der eerste extra-ordinaire byeenkomste
tot Vezen den 25 Julii 1649.

1. Nae voleyndiging van t Examen Pauli Lamberti ende Petri a Wieringen, daar wy tot Heerden voornamelyck over verschreven waaren, hebben wy ons des anderen daags op het versoeck van die van Vezen laaten vinden in hare kercke in navolgende getale:

D. Henricus Frederici (van Heerde)
D. Everhardus abHardenbergh (van Hattem)
D. Arnoldus Crinius (van Nijkerk)
deputaten van de Classis

[1]) dien het

D. Conradus Goddaeus, (van Vaassen) Dep. Synodi
D. Theodorus à Staveren, (van Hattem)
D. Rutgerus ab Eybergen (van Elspeet)
D. Joachimus Straatmannus (van Vorchten)
D. Franciscus Martinius (van Epe)
D. Johannes Dapper (van Oene)

2. Alwaar gekomen zynde vonden wy het gantsche corpus der Gemeynte neffens ons byeen vergadert in de kercke, welcke, gelyck verscheyden malen voorhenen, alsoo nu wederom op ons versochten de beroepinge eens eygenen Predicants in hare plaatse.

3. Welck versoeck gefondeert zynde op redenen en conditien die uytgedruckt waren in den 10 Artic. des voorgaanden Classis gehouden tot Eepe, soo is haar die selve Articul van D. Goddaeo, Synodi Deput. (die uyt haren name den selven hadde helpen bevorderen) op 't nieuwe voorgelesen en daar by voor allen gebleecken hoe verre die conditien vervult waren, te weeten :

dat op het eerste de hooghe Overicheyt des Landts, nu hadde geconsenteert in 't openen harder kercke, waar van het Apostill op het Request aldus luydende was :

> 't Hoff van Gelderlant, gesien en geexamineert jegenwoordige Request ende gelett op de redenen daar in uytgedruckt, neffens het bewys daartoe geappliceert, heeft geconsenteert, ende consenteert hier mede in der supplianten versoeck tot het openen van de kercke tot Veezen ende stellen van een Predicant apart, nae voorgaande wettelyck beroep volgens kercken-ordre tot dienste en gerief van hun kerspel. Actum t' Arnhem den 23 May 1649.

Op het tweede : Dat sy de nootsaacklyckeyt ende stichtelickheyt hadden doen blycken met dese onderschr. redenen:

1°. Dat onder de Capelle resorteeren over de vyfhondert zielen, waar van gantsch seer weynigen kunnen gaan by wintertyden den gewoonlycken quaden wegh nae de

naaste kerck, dan met verlies van den geheelen dagh ende sware moeyte, als mede ongerief van haar vee.

2°. Dat aldaar aan den Ysseldyck boven de ingeboorenen veele reysende ende handelende lieden verkeeren, met scheepsvaart hout- ende zaatkoopmanschap, dewelcke om de gelegentheyt van de predicatie meestendeels op Sondaghen daar wel nae souden verlangen.

3°. Dat by ontstentenis van dien, sy sich hoe langer hoe meer souden moeten bedroeven over de groote profanatie des Sabbaths, dewyle om de distantie van andere kercken de lieden aldaar van de herbergen hare kercken maacken ende met droncken drincken, kaarten ende kegelen den gantschen dag toebrengen, 't welcke met oprichtinge van den Godtsdienst aldaar konde geweyrt worden.

4°. Dat sy een bequame plaatse van outs gehadt hebben, ende noch hebben van den publycken Godsdienst, oock daar so vele by tot onderhout possideren ende noch weeten te krygen by uytheemsche ende inheemsche geërfden, soo aan vaste goederen als donatien int toekomende, dat sy den geheelen Godtsdienst kunnen doen bedienen sonder yemants verkortinge.

5°. Dat sy noyt in gemeene of particuliere swarigheden of kranckheden of andersins nae behooren kunnen getroost ende gesterckt worden om de wyt-gelegenheyt des Predicants, daar sy anders souden onder behooren.

6°. Dat hare kinderen noch in de opentlycke Catechismus der kercke, noch in de vreese Godts behoorlyck ende stricktelyck genoegh opgetrocken werden, als andersins wel konde geschieden, indien sy een eygen Predicant hadden, die op de Schoole ende Schoolmeester goede opsicht hadde.

7°. Dat sy alreede by tyde der Reformatie een Predicant gehadt hebben Heer Ghysbert [2]) genaamt, waarvan de

[2]) Elders Ghisbertus Joannis, vice curiteit, Archief Aartsbisdom deel 44 bl. 123. Zie ook I bl. 37.

oudsten noch getuychnisse hebben, dien sy by verloop en oorlogen en peryckel des Ysel-strooms, daar sy aanliggende syn, eertyts syn quyt [3]) geworden.

Op het derde:

Belangende t onderhout des Predicants die te beroepen stonde hebben sy boven t voorgaande, dat uytgedruckt is, weder voor ons allen ende voor den Scholtes der plaatse eenparich verklaart op de protestatie van den WelEd. Ampts-Joncker den Heer van Bonenburgh, dat sy den toekomenden Predicant in syn tractement sullen volkomen te vreden stellen ende t' eenemaal klachteloos houden.

Op het vierde:

Dat de Heeren Gedeputeerden des Quartiers van Veluwe hondert daalders hebben bygelegt om te employeeren tot reparatie van hare kercke.

4. Waarop ende over dan wy soodanighen eerlycken ende Christelycken yver niet langher en hebben kunnen tegenstaan. Weshalven nae aenroepinge Godes, gedaan door D. Franciscum Martinium superioris Classis Praesidem [4]) tot den oppersten Herder der zielen onsen Heere Jesum Christum, hebben wy alle en een yegelyck die daar present waaren doen uytgaan, ende in t bysonder wederom doen inkomen, ondervragende elck capitatim [5]) waar henen haar herte soude strecken ende tot wiens persoon sy de meeste genegentheyt hadden om voor haren Herder en Leeraar te begeeren.

5. De ingesetenen man-voor-man antwoordende hebben alle en een yegelyck eenpaarlyck hare stemmen laten vallen op D. Gerbrandum Henrici S.S. ministerii candidatum tot Hattum.

6. Is derhalvan de beroepinge nae kercken-ordre op de persoon Gerbrandi Henrici wettelyck ingestelt ende de tyt

---

[3]) kwijt.

[4]) Voorzitter van de vorige Class. verg.

[5]) hoofdelijk.

en plaatse sys examens daar by genomineert, ten eynde met den aanvanck van dit stichtelycke werck de goede lieden geholpen ende het verlangen nae harer zielen salicheyt mettertyt vervult mochte worden.

7. Eyndelyck nae hertelycke dancksegginge tot Godt Almachtich voor dit goede beginsel ende vorder aenroepinge om synen H. Geest tot meerder voortganck ende onderhoudinge, is dese vergaderinge weder in liefde ende vrede wedergekeert vandaar sy gekomen waaren.

Uit aller namen
Arn. Crinius, scriba.

Zoo had Veessen dus een predikant, en na hem is deze lijn niet weer verbroken geweest. Maar dat hij niet „klachteloos" was blijkt uit het volgende :

Classis te Elburg 22 April 1651 en volgende dagen. art. 26.

„De Inspectores Classis hebben rapport gedaan van hare gedane Visitatie ende verklaart dat sy de kercken overal in goede ruste hebben bevonden ; edoch hebben verhaalt, dat D. Gerbrandus Henrici, V.D.M. tot Veessen hadde geklaagt, dat syn E. van dat sobere tractement, dat hy tot noch toe hadde genooten niet en konde met syn huyshoudinge leven, ende dat de Gemeynte tot Veessen voor hem geen meerder tractement weet op te brengen, ende over sulcks versocht, dat de E. Classis syn Gemeynte de behulpelycke hant gelieve te bieden, opdat eenich meerder tractement voor syn persoon by de WelEd. Heeren Gedeputeerden mochte versocht en verkregen worden. 't Welck D.D. Depp. Classis op het ernstichste te bevorderen is bevolen."

Deze tractementskwestie is jarenlang een struikelblok voor de predikanten aldaar geweest. In 1655 vertrok Ds G. Henrici (Hendriksen) naar Rekken in het Graafschap Zutfen. Daarna vervulde Andreas Schaert de plaats tot zijn over-

lijden in 1698. Hij werd opgevolgd door zijn zoon, hetgeen veelvuldig in dien tijd voorkomt, Ds Johannes Schaert, die er ook zijn geheele leven doorbracht, en wel tot 1742. Daarna kwam Ds Nicolaus Heineken, Phil. Doctor, in 1743, doch vertrok in 1745 wegens benoeming tot Professor in Deventer. Zijn opvolger was in 1746 Joh. Henr. Coopsen.

De Boekzaal van 1837 eerste halfjaar, bl. 88, 89, maakt nog gewag van een Roomsch-Katholiek te Veessen, die tot de Hervormde religie overging.

De preekstoel is uit het oude kerkgebouw overgenomen en dateert van 1802, terwijl in 1842 de nieuwe tegenwoordige kerk werd ingewijd.

Een lijst van predikanten is te vinden bij Van Alphen 1903.

KRONIEK.

Zoekmekaar. — Dr. Snyman in Die Kerkbode. — Plichtsbesef. — Afscheidingscollecte.

Onder de typische namen, die de Zuid-Afrikaansche voortrekkers aan hun landschappen en „plaatsen" wisten te geven, treft me, zoo dikwijls ik *Die Kerkbode* van de Ned. Geref. Kerken in Zuid-Afrika inkijk, de naam *Zoekmekaar*.

Er wonen vast onderscheidene kerkelijke menschen, want geregeld komt in de Kerkbode een of ander bericht uit die plaats voor.

Wanneer ik voor de kerk zelf een juiste definieering van haar waarde moest kiezen, zou ik geen eenvoudiger uitdrukking vinden dan deze.

Ze is nog mooier dan die andere Afrikaansche geographische naam : *Helpmekaar*. Met „Zoekmekaar" sturen, dunkt me, Christenen het nog verder in onze nog al uiteenliggende wereld dan met het „helpmekaar".

Het is nog ruimer en eischt nog meer zelfverloochening.

Ik geloof niet te veel te zeggen, wanneer ik meen dat van dit „zoekmekaar" als leuze voor de kerk, in de toekomst meer heil is te verwachten dan van het „bestrijdmekaar".

Ongetwijfeld hoeft het een het ander niet uit te sluiten. Reeds in gewone dingen kan iemand dit zoeken soms in praktijk moeten brengen door hem aan de haren te trekken :

„Dwaalt mijns gelijk, ik zie 't lankmoedig aan,
Maar zwiert een stout vernuft
Moedwillig van de baan :
Ik trok het graag terug, al was 't ook bij de haren.'

En in dingen die de fundamenten van de kerk, de waarheid, de belijdenis raken moet er wel *modus in rebus* zijn, —

zelfs als het onweer 's nachts te lang duurt kruipen de menschen, al zijn de slagen nog even hard, weer in bed — doch het *zoekmekaar* wordt veel meer betracht door hen, die strijden dan bij hen, die als Eli alles maar in hun ambt dulden. Een heilige oorlog is beter dan een onheilige vrede.

Maar het zijn me er soms onder broeders heilige oorlogen naar!

Van een zeer schoone beleving van „Zoekmekaar" tusschen menschen, die in de kerkelijke wereld een vooraanstaande plaats bekleeden, doet ons de genoemde Kerkbode van Zuid-Afrika in het nummer van 17 October bericht.

Dr. D. Snyman van Stellenbosch heeft onder het gehoor van Rev. Fletcher gezeten, waar hij diep getroffen is.

Gelijk men zich herinnert is Dr. Snyman een van de groote tegenstanders van Prof. du Plessis geweest in den kerkstrijd van 1926.

Niet over den strijd als zoodanig, maar over de wijze waarop en den geest waaruit hij hem — af en toe — gevoerd heeft, legt Dr. Snyman nu onder den indruk van de aan zijn hart geheiligde predikatie van Ds. Fletcher het volgend getuigenis af voor zijn lezers:

> „Ek kan nie sê dat ek in die kerkstrijd in die gees van naasteliefde, vergewingsgesindheid, verdraagsaamheid, die wil om mekaar se standpunt simpatiek te verstaan en te beoordeel, my bijdrae juis gelewer het nie. Ja, in die hêtte van die strijd het ek soms gedagtes gekoester, metodes gevolg, ja selfs 'n onheilige ambisie gekoester, wat ek in my nugtere oomblikke nie in myself kan goedkeur nie."

Aan dit getuigenis in het publiek is voorafgegaan een bezoek aan prof. Du Plessis zelf, waarvan hij vertelt:

> „Ek het op 1 Oktober in die aond na Prof. du Plessis gegaan, *nie* om aan hom te sê dat ons nou in alles saamstem ni (net so min as ek met die broeders, wat saam

met my gestaan het, in alles saamstem) maar om aan hom te sê, met toereiking van die broederhand: „Ek is jammer waar ek U seergemaak heb, of U standpunt eensydig voorgestel het en waar ek nie die belangstellende broederlikheid teenoor U geopenbaar het, wat ek aan U en elke mens skuldig is nie."

Hy het my met geduld aangehoor, in ware toegeneentheid en op sy uitnodiging het ons eindelik saam voor Gods genadetroon neergekniel (iets wat voorheen vir my'n onmoontlikheid geskyn het) en mekaar aan die Here opgedra."

Voor zulke dingen zijn we dankbaar. De strijd tusschen de meeningen blijft... maar het is er een in den geest van *Zoekmekaar*.

Trouwens ik zou van Dr. Snyman ook willen overnemen, de opmerking Gods hand drukt zwaar op kerk en op volk,... „Wat die kerk nodig het, is minder strydgees, veeleer positiewe voorligting van die grote heilswaarheden van die geloof. As die hart van die ek soek om te win, vir my geslote is, dan kan ek hulle tog nie bereik niet."

Laat ons as kerk weer 'n eenheid vorm, bymekaar staan...

Het is wel erg jammer, dat de poging om dat althans tusschen Gereformeerden en Christelijk Gereformeerden te bewerkstelligen, zoo droef mislukt is.

Zou het waar tot dusver nogal tot het verstand gesproken is, in de aanstaande periode niet eens met *het hart* geprobeerd kunnen worden?

Ds. Snymans woord is andersom ook waar: As die hart vir my wel open staat, dan kan ek hulle baje goed bereik.

In ieder geval kunnen we wat nu nog helaas *synodaal* verworpen werd, door broederlijke gezindheid in onze verdere gedragslijn, door de betrachting van het „Zoekmekaar" in onze wederzijdsche Kerkbode-polemieken uitermate bevorderen. —

Lezenswaardige artikelen heeft Prof. Dr. W. J. Aalders

van Groningen geschreven in Nieuwe Theol. Studiën, over Het Kerkelijk Vraagstuk — Wat nu?

Het beeld dat hij van de plichtsgetrouwheid sommiger predikanten teekent, is niet in alle opzichten vleiend.

Het zou buiten het kader vallen van wat ik hierboven schreef, wanneer wij er alleen Hervormde collega's op aan zagen. We zullen er de hand in eigen boezem bij steken.

Prof. Aalders spreekt over de autonomie van den kerkeraad, die veel meer is dan een woord; en over de vrijheid van kerkeraad met den predikant om de ambtelijke werkzaamheid te regelen naar eigen overtuiging.

Maar zegt dan:

> „Het komt mij voor, dat vele ambtsdragers en bepaaldelijk predikanten soms het a-b-c van kerkelijk besef in dezen niet kennen. Dikwijls handelen zij volkomen eigenmachtig, zonder hun kerkeraad er in te kennen. Dit geldt de indeeling van hun tijd, de vervulling van hun ambtswerk, tot de openbare godsdienstoefeningen toe. Zij laten zich vervangen naar hun gelieven; zij nemen liturgische proeven à l'improviste. Zij gaan uit, nemen vacantie, zonder goedkeuring, zelfs zonder voorkennis van hun kerkeraad. Zij vervullen allerlei bijbetrekkingen, gesalarieerd of niet, die soms geheel buiten het kerkelijke en zelfs het geestelijke leven vallen......"

Excusez du peu! Het zullen wel uitzonderingen zijn. Maar een reeds gestorven medewerker aan ons Geref. Theol. Tijdschrift heb ik — maar het is er in de 15 jaar die sinds verliepen beter op geworden — over eigen kerken sprekende, eens hooren klagen: „Er zijn dominees, die eerst van alles en nog wat zijn, en zich dan ten slotte net even herinneren, dat ze dominee zijn!"

De tijd is er niet naar om zulke excessen aan te moedigen. Veelmeer dan vroeger eischt het wondere ambt den geheelen mensch.

Spurgeon geeft zijn collega's den volgenden wenk:

> Wees in allen ootmoed gewillig om door iemand anders terechtgezet te worden.

Wanneer menschen als prof. Aalders zulks doen, zullen we ook over de kerkelijke muren heen, al is het misschien bij ons niet zóó erg, gewillig naar hem hooren. Professoren in de theologie, die onze manen uitkammen, bedoelen niet te vitten.

Spurgeon zegt ook nog :

> „Bestudeer de beste voorbeelden. Daar zit veel in. Jaren geleden heb ik Whitefield voor mijn model gekozen, en ik raad iedereen aan zijn preeken te koopen."

In 't gezicht van Dr. Aalders' waarschuwing, doen we goed het bestudeeren van goede modellen niet tot hun preeken te beperken. —

En nu onze candidaten ?

Het is op heden onbekend, wat er van het drievoudig plan Grosheide-Schouten terecht is gekomen. Op de vergadering in Utrecht in October was er geen al te groote belangstelling en onder de aanwezigen geen al te groot enthousiasme voor.

De twee ton is er niet gekomen. Het was ook wel voor dezen tijd wat hoog gereikt. Honderdtienduizend gulden is nog geen kleinigheid. We zullen het aan de prudentie van de door de Generale Synode benoemde Deputaten voor Hulpbehoevende kerken moeten overlaten, wat met die aanzienlijke som gebeurt en in hoeverre zij homogeen zijn met de ongetwijfeld mooie en sympathieke plannen om onze candidaden tegelijk met de hulpbehoevende kerken te helpen.

Z. v. D.

RECENSIEN.

N. C. R. V. — Kalender 1935 met Premieboek.

Deze kalender heeft niet alleen een artistiek uiterlijk, maar geeft, door de verbinding met het premieboek, ook een waardevollen inhoud. Hij biedt toch een aantal grootere en kleine platen, die betrekking hebben op het leven der aartsvaders, en die ingeplakt kunnen worden in het premieboek („Vreemdelingen in eigen land"), waarin Prof. de Groot eene korte toelichting bij de platen schreef en Prof. Noordtzij den eigenlijken tekst: eene beschrijving van het leven der patriarchen. Inderdaad, alles eerste-klas-werk!

RIDDERBOS.

Maranathakalender voor 1935 door *Ds. J. J. Knap.*

M. van der Staal. **Tot arbeid geroepen.**

Kampen. J. H. Kok.

Maranatha heeft, gelijk zoovele jaren, ook dit jaar weer een heel mooi schild: een man die de vrijstad binnenkomt en ternauwernood aan den bloedwreker ontkomt. De voorstelling is levendig, de kleuren zijn mooi. De inhoud van de voorzijde is van Ds. Knap: gezonde, Gereformeerde lectuur.

Een hernieuwde uitgave van Van der Staals *Tot arbeid geroepen* zal velen aangenaam zijn, vooral hun die bezig zijn in den Evangelisatiearbeid. In het „Woord Vooraf" spoort de schrijver krachtig aan tot het beroepen van evangelisatiedienaren des Woords.

T. HOEKSTRA.

Ambtsagenda voor predikanten, 1935, door *B. Hagenaar* en *A. J. Wormgoor.* Vijfde Jaargang. Meppel. Ten Brink en Stenvert en Zoon.

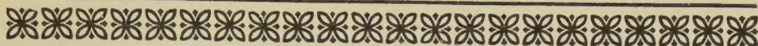
Deze mooie en practische ambtsagenda is in November, d. i. op tijd verschenen. De agenda wordt al meer compleet. Hier geldt : elk jaar beter. De advertenties moeten er nog uit. Van mijn exemplaar laat de zwarte omslag los. De kleefstof is dus niet geschikt. Hier mag de uitgever wel aan denken.

T. HOEKSTRA.

J. Kok. **Meister Albert en zijn zonen.** Tweede Druk.
Kampen. J. H. Kok. 1934.

Het is een goede gedachte geweest om in het eeuwjaar der Afscheiding dit aardige boekje van Ds. Kok weer uit te geven. Het zal in Diever en Dwingeloo haast door elk Gereformeerde gelezen worden. Op eenvoudige manier vertelt het van groote dingen, die de Heere in Drente gedaan heeft. Het legt en tegelijk getuigenis van af, dat de familie Kok onderscheidene forsche figuren geteld heeft.

T. HOEKSTRA.

INHOUD VAN DEN VIJF EN DERTIGSTEN JAARGANG.

Artikelen.

Gerecenseerde Boeken.

— —
